

O publikaci a citaci judikatury aneb proč je často tuzemská judikatura jako císařovy nové šaty?

JUDr. Zdeněk Kühn, Ph.D., LL.M., Praha, Ann Arbor
Mgr. Hynek Baňouch, Brno *

„Nebylo by dobré, aby kdokoliv mohl obsah rozhodnutí posuzovati nebo říci „to je či není podobné jinému rozhodnutí“; upovídání lidé musí být ponecháni ve tmách a jejich ústa musí zůstat uzavřena, aby tím nebyla způsobena škoda jiným ... Protože nikdo nesmí znát tajemství nejvyšších soudů, které nemají nad sebou nikoho kromě vůle Boží a které někdy rozhodují proti slovům zákona nebo dokonce proti zákonu, a to z důvodů, kterým rozumí jen soudci a Bůh ... Tak se tomu stane občas z důvodů, které nesmí býti formulovány ani nikomu zpřístupněny.“¹

Podobná věc se pravděpodobně stala již mnoha právníkům. Článek v časopise cituje soudní rozhodnutí pouze spisovou značkou, rozhodnutí, které právníka zajímá, však nelze dohledat ani v právním informačním softwaru, ani ve veřejně dostupných sbírkách. Takováto citační praxe činí judikaturu pro právníky nepoužitelnou. Ještě horší je situace v případech, kdy právník studuje určité soudní rozhodnutí a v něm použité soudcovské odkazy na judikaturu. Soud někdy v klíčových momentech odůvodní určitý právní názor poukazem na „ustálenou judikaturu“, aniž citací upřesní, kde lze onu judikaturu najít a tak si ověřit, nakolik je vskutku „ustálená“ a nakolik je argumentačně pevná, propracovaná, a nakolik je argumentace touto judikaturou na danou kauzu přiléhavá. Soud někdy odkazuje účastníky na svou judikaturu, která ovšem nebyla nikde publikována a v zásadě je tedy účastníkům řízení nedostupná. Obdobná ve své podstatě doslova středověká praxe přežívá na všech českých soudech, Ústavní soud ČR nevyjímaje. V tomto příspěvku bychom se chtěli nad zmíněnou praxí zamyslet a ukázat na to, že je více než problematická.

I. O publikování a nepublikování judikatury v české historii

Lon L. Fuller ve své slavné práci *Morálka práva* uvádí příklady principů, které on sám nazývá „vnitřní morálkou práva“.² Podle Fullera je tak předpokladem práva (nebo také jeho terminologií „morálkou, která umožňuje právo“) osm požadavků, které lze stručně shrnout jako obecnost práva (tedy požadavek, aby právo obsahovalo obecná pravidla, kterými se mají adresáti těchto pravidel řídit); vyhlášení práva; zákaz retroaktivního zákonodárství; jasnost zákonů (tedy požadavek, aby se obecnými pravidly adresáti mohli řídit); eliminace rozporů v zákonech; zákaz, aby právo požadovalo nemožné; relativní stálost práva v čase; a konečně to, že existující soudní praxe musí vskutku platné právo následovat (jako relativní „shoda mezi úředním postupem a deklarovaným pravidlem“³).

Fuller doprovází svůj výklad příklady legislativních aktivit pošetilého krále Rexe. Kupříkladu, při jednom ze svých legislativních pokusů král Rex sestavil nový kodex, „nebyl si však ještě jist, zda se vyrovnal se svými dřívějšími nedostatky. Proto svým poddaným oznámil, že kodex sepsal a bude se jím napříště při rozhodování jednotlivých případů řídit, že však obsah tohoto kodexu zůstane prozatím státním tajemstvím, které bude znát pouze on a jeho písař.“⁴ Plán Fullerova fiktivního krále se pochopitelně v jeho zemi setkal s neúspěchem. Pokud ale nepublikujeme judikaturu, neimitujeme tím vlastně krále Rexe?

* Zdeněk Kühn je odborným asistentem na Právnické fakultě UK a kandidátem doktorátu právních věd na právnické fakultě Michiganské univerzity, Ann Arbor, USA. Hynek Baňouch je asistentem soudce Ústavního soudu ČR. Autoři děkují za cenné poznámky L. Derkovi, soudci Vrchního soudu v Praze, Janu Komárkovi z MZV ČR a Michalu Bobkovi, v současné době postgraduátovi na Oxfordské univerzitě. Názory v tomto článku prezentované jsou osobními názory obou autorů, nikoliv názory institucí, v nichž pracují.

¹ Francouzský soudce 13. století o tom, proč soudcovská rozhodnutí nemají být odůvodňována a proč nikde nemají být publikovány důvody rozhodnutí. Cituje Dawson J.P., *The Oracles of the Law*. The University of Michigan Law School, Ann Arbor 1968, str. 287-288.

² Fuller, L.L., *Morálka práva*, Oikoymenth, Praha 1998, str. 37 násl.

³ *Ibid.*, str. 79.

⁴ *Ibid.*, str. 38. Jen jako kuriozitu, jež naštěstí patří historii, zmiňme, že evropská právní praxe dvacátého století zná minimálně jeden příklad neviditelného právního systému, existujícího paralelně vedle právního řádu, jímž byl *Tajný úřední věstník SFRJ*, na jehož existenci, společně s existencí zvláštních tajných částí jednotlivých zákonů v případě komunistické Jugoslávie, poukázal Lovro Šturm. Šturm, L., *Ústavněprávní souvislosti vyrovnání se s totalitní minulostí ve Slovinsku*, in *Ústavně právní kontexty vyrovnání se s totalitní minulostí*, Linde, Praha 2003, str. 89. Berme tento příklad jako doklad toho, že to, co západní právní teoretik musí modelovat pomocí

Ve střední Evropě již přinejmenším sto padesát let neexistují žádné pochyby o nutnosti publikovat právní předpisy tak, aby se každá právním předpisem dotčená osoba mohla s kodexem včas a náležitě seznámit.⁵ Ve středoevropském prostoru 19. století panovala naivní představa, že právo lze v jeho úplnosti vyjádřit obecnými normami zákona, a soudcovské rozhodnutí není ničím jiným než logickou dedukcí normy obsažené v textu zákona na individuální případ. Soustavná publikace judikatury proto původně nepředstavovala velký praktický problém, na který by byla rakouská monarchie nucena legislativně reagovat. Tento problém se nakonec vyřešil efektivně jinou cestou – s liberalizací monarchie na sklonku 50. let začala být judikatura publikována iniciativou soukromých osob.⁶ Pestrý výběr judikatury se okamžitě objevil též v prvním českém právnickém časopisu Právník v 60. letech 19. století. Z rakouských tradic pak vycházely též československé polooficiální prvorepublikové sbírky Vážného a Bohuslavova.

Tradice nezávislé (a do jisté míry spontánní) publikace rozhodnutí nejvyšších soudů byla násilně ukončena teprve zásahem komunistické moci v roce 1949. Požadavek centralizace soudcovského rozhodování byl totiž v bytostném rozporu s publikací všech nebo převážné většiny rozhodnutí nejvyšších soudů. Judikatura zmizela na sklonku 40. let z většiny právnických časopisů a např. na stránky časopisu Právník se již nikdy nevrátila. Soukromé sbírky soudních rozhodnutí byly v roce 1949 nahrazeny sbírkou, jejíž obsah byl sestavován editory centrálně, za spolupráce ministerstev, právnických fakult a též prokuratury. Nová *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek* (původně „*Sbírka rozhodnutí československých soudů*“) vykročila na cestu totální diskontinuity soudcovského rozhodování, a to jak formou a stylem, tak způsobem citace.⁷

Myšlenka nové „lidově demokratické“ Sbírkou byla postavena na centralizujícím a autoritativním modelu aplikace práva, který měl být plně kontrolován centrem. Nově mělo být publikováno jen několik málo rozhodnutí soudů, které prošly ideologicko-mocenským sítím, a které vskutku zachycovaly „správnou“⁸ interpretaci práva. Tím měla být direktivně eliminována rozhodnutí „špatná“, a také „nesprávné“ názory v těchto rozhodnutích se objevující. Zatímco v demokratických státech západní Evropy bylo třibení „správné“ interpretace produktem komplexního diskursu zahrnujícího jak autoritativní a v jistém smyslu též normativní působení judikatury vyšších soudů, tak silou přesvědčivosti působících názorů právní doktríny a soudů nižších, v sovětizované Evropě střední a východní byla „správná“ aplikace práva monopolizována editory nově pojatých sbírek judikatury. Těch několik málo publikovaných soudních rozhodnutí bylo pro publikaci různě upravováno a modifikováno; toto nakládání s rozhodnutími zapustilo natolik hluboké kořeny, že přetrvalo v Česku až dodnes (viz níže).

Je nesporné, že soudcovská tvorba práva nesoucí nutnost publikace u nás existovala celé dvacáté století. Chápání judikatury jako něčeho, co by mělo být zpřístupněno veřejnosti v širí podstatně větší než jak to specificky činila Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, proto v době čtyř dekad středoevropského komunismu nikdy zcela

mentálního experimentu, může jeho východoevropský protějšek důsledně usilující nahlédnout za fasádu oficiálního komunistického práva doložit prakticky.

⁵ Dostupnost Sbírkou zákonů se bohužel stále soustředí jen na její klasickou podobu, ačkoli lze tvrdit, že orientace a pružné používání právních předpisů je dnes prakticky nemožné bez elektronických vyhledávacích programů. Ministerstvo informatiky zde vyvíjí chválihodnou snahu (srov. <http://portal.gov.cz>), nárokům zásady *ignorantia iuris* však současný stav díky orientaci znemožňující jednokriteriální vyhledávání nedostojí (také pro cenovou nedostupnost jiných právo sdělujících prostředků). Jakkoliv na portálu ministerstva informatiky existují i informace o evropském právu, vyhledávací systém je mimořádně obtížný i pro právníka, a nadto příslušný obsahuje řadu chyb. Pro srovnání je možno odkázat na slovenský systém provozovaný ministerstvem spravedlnosti SR <http://jaspi.justice.gov.sk/>, který na rozdíl od českého portálu obsahuje mnohem více informací (včetně judikatury), které lze dohledat na základě více kritérií. Lze navíc pochybovat o efektivitě dnešní masové produkce Sbírkou zákonů, jejíž částky - v počtech desetitisíců kusů - jsou odsouzeny k tomu, že nikdy nebudou rozřezány jejich listy, natož aby je někdo četl. Obdobně k předpisům EU srov. argumentaci in „*Věstníky za šest miliónů bude potřebovat málokdo*“ Hospodářské noviny 12. 10. 2004. Osoby zainteresované na vydávání sbírky mají pochopitelně názor jiný.

⁶ Šlo o iniciativu zejména J. Ungera (v roce 1859 Glaser, Unger a Walther započali publikaci první sbírky rozhodnutí vyšších rakouských soudů - *Sammlung der civilrechtlichen Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichtshofes*).

⁷ Sbírkou rozhodnutí československých soudů 1949, str. 1. Narozdíl od rakouské a československé prvorepublikové tradice, kdy byla soudcovská rozhodnutí jednoduše označována vzestupným číslováním (což umožňovalo snadnou citaci, např. Vážný č. 1680), se nově číslují rozhodnutí vzestupně vždy jen v rámci konkrétního roku, což citaci mění (např. č. 23/1964 Sb.s.r.), a zvlášť rozhodnutí civilní a trestní.

⁸ Uvažovat o judikatuře v kategoriích ne/správnosti není zcela přiléhavé. Vybrané rozhodnutí říká: takto daný případ rozhodl Nejvyšší soud (tvořený nejlepšími soudci v zemi); poselství rozhodnutí zní: podobné případy by měly být rozhodnuty v analogické linii. Nic více nic méně. Právní diskurs, jako jakýkoli diskurs jiný nezná instituci patentu na pravdu. Konečné slovo lze v jednotlivém případě mít jen s oporou v silnějším mocenském postavení, daném instančností. Existuje-li soudce pravdivosti, je to spíše čas.

nezmizelo. Např. ve svém článku z doby Pražského jara 1968 takto o celé věci hovořil J. Bičovský: „*Úvaha o veřejnosti práva se ovšem vztahuje i na řízení judikatury, které se má dít prostředky veřejně přístupnými, obecně přístupnou publikací.*”⁹

II. Publikace literatury vrcholnými českými soudy po roce 1989

Po roce 1989 se tradice publikování soudcovských rozhodnutí, jako nenahraditelného prvku právního diskursu, vrací do střední Evropy jen pozvolna. Vedle Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, jejíž základní koncepce z roku 1949 ovšem zůstala v podstatě beze změny, se záhy objevily nejrůznější časopisecké publikace judikatury, různé soubory judikatury vydávané soukromými nakladatelstvími (Beck, ASPI aj.). Judikatura se z těchto zdrojů dostává i do automatizovaných systémů právních informací.

Na počátku 21. století **Nejvyšší soud ČR** zpřístupnil všechna¹⁰ svá rozhodnutí na vlastních internetových stránkách,¹¹ a to včetně plnotextového vyhledávání.¹² V této podobě se tak v českém prostředí objevila praxe informační otevřenosti, která je standardem v těch nejvyspělejších západoevropských státech.¹³ Takovéto praxi je podle nás nutno aplaudovat, neboť činnost Nejvyššího soudu je tak téměř¹⁴ plně přehledná a kontrolovatelná odbornou, publicistickou i laickou veřejností.¹⁵

Nejvyšší správní soud od počátku své vlastní existence vydává vlastní Sbírku rozhodnutí,¹⁶ která je ve svém sofistikovaném a přehledném stylu zjevně inspirována publikacemi prvorepublikovými.¹⁷ Jako velmi negativní však vidíme neúnosné zkracování publikovaného odůvodnění rozhodnutí, které zásadně pozmění smysl odůvodnění a vypouští celé dlouhé relevantní pasáže. Lze litovat, že prozatím nebyl dosažen původní a předsedou Nejvyššího správního soudu často proklamovaný cíl paralelního uveřejňování všech rozhodnutí na internetových stránkách. Mimo výrokové části rozhodnutí, které jsou po určitý čas vyvěšeny na úřední desce,¹⁸ jsou publikovány pouze právní věty rozhodnutí zařazených do Sbírky. Publikáční politika Nejvyššího správního soudu tak zůstává i na počátku roku 2005 nejhorší ze všech tří českých vrcholných soudů.

Co se týče judikatury **Ústavního soudu**, je velmi dobrá publikace nálezů, velmi špatná pak publikace většiny usnesení. Na jednu stranu je nutno ocenit formu publikace nálezů a některých usnesení ve *Sbírce nálezů a usnesení*,¹⁹ kde je - na rozdíl od obou nejvyšších soudů - editace rozhodnutí velmi citlivá a odůvodnění jsou obvykle publikována v téměř kompletní podobě. Ústavní soud také publikuje rozhodnutí, jež budou uveřejněna ve Sbírce nálezů a usnesení - na Internetu ve spolupráci s nakladatelstvím ASPI.²⁰ Na druhou stranu je dlouhodobě neudržitelná současná praxe publikace usnesení Ústavního soudu, z nichž je publikována jen zcela zanedbatelná

⁹ Bičovský J., Některé pohledy na problémy soudcovské nezávislosti, *Socialistická zákonnost*, sv. 15, 1968, str. 402 násl., str. 410. Tento článek se stal brzy po roce 1969 terčem útoků normalizátorů v oblasti justice. Viz Rolenc, O., Rolenc, V., K ústavní zásadě nezávislosti soudců, *Socialistická zákonnost*, sv. 19, 1971, str. 391 násl.

¹⁰ Srov. čl. 47 Jednacího řádu Nejvyššího soudu ČR na www.nsoud.cz „*Rozhodnutí všech senátů Nejvyššího soudu a stanoviska zaujatá k rozhodovací činnosti soudů ve věcech určitého druhu se uveřejňují na internetových stránkách Nejvyššího soudu. Pravidla jejich anonymizace a další podrobnosti stanoví organizační a kancelářský řád Nejvyššího soudu.*“

¹¹ Srov. <http://www.nsoud.cz>. Máte-li přístup k rychlému internetu, trvá stažení všech (!) dosud vydaných rozhodnutí v komprimované podobě jen několik minut. Rozhodnutí o zpřístupnění učinila bývalá předsedkyně Nejvyššího soudu E. Wagnerová.

¹² Byť má vyhledávací formulář prostou, jednokriteriální podobu, bez možnosti použít logické operátory, což klade téměř nepřekonatelné nároky na správný výběr klíčového slova.

¹³ Např. v Nizozemsku jsou na Internetu publikována všechna rozhodnutí nejvyššího soudu, všechna rozhodnutí odvolacích soudů a vybraná rozhodnutí soudů prvoinstančních. Informace profesora J.M.Milo, přednáška na PF UK, 25. 2. 2005.

¹⁴ Výtka může směřovat jen k anonymizaci judikatury (k tomu také v rámci tohoto textu dále).

¹⁵ Překvapivé proto je, že náš akademický diskurs této možnosti příliš nevyužívá, byť NS ČR rozhodnutím publikovat judikaturu zcela otevřel možnost právní akademii pro kritiku své judikatury a zejména diskrepanci, která se v jeho rozhodovací činnosti objevují.

¹⁶ Tuto řadu vydává od prosince 2003 ASPI Publishing.

¹⁷ Oceňujeme zejména úvodní citaci prejudikatury, která podává přehled v rozhodnutí použitých judikátů.

¹⁸ Rozhodnutí v úplné podobě včetně odůvodnění se tak na úřední desce objeví jen zcela výjimečně (takovou výjimkou byla např. rozhodnutí o platnosti voleb do Senátu PČR včetně kauzy voleb v Praze 11 - platnosti volby senátora Nádvorníka). Ale i tato rozhodnutí po krátké době z internetové stránky NSS mizí a nejsou již dohledatelná.

¹⁹ *Sbírka nálezů a usnesení* publikovaná nakladatelstvím C.H. Beck nyní vychází čtvrtletně.

²⁰ Na stránce www.judikatura.cz. Ústavní soud v roce 2004 uskutečnil internetovou anketu o vyhledávání rozhodnutí a kvalitě svých webových stránek. Výsledky podtrhly nutnost celkové změny webových stránek, které jsou zcela zastaralé a nedůstojné Ústavního soudu. Zjistilo se také, že stránky ÚS neslouží jako primární zdroj informací o rozhodovací činnosti Ústavního soudu, ačkoli by jím měly být, protože se ve srovnání s jinými médii jedná o dostupný, levný a pružný informační prostředek. Tazatelé požadovali zlepšení uživatelské přívětivosti, zavedení fulltextového vyhledávání v rozhodnutích, sjednocení a provázání různých způsobů označování rozhodnutí.

část. Tento stav je zarážející, protože důležitost široké dostupnosti rozhodnutí stojí mimo jakékoliv pochyby.²¹ V situaci, kdy řada usnesení odmítajících ústavní stížnosti pro jejich „zjevnou neopodstatněnost“ fakticky supluje zamítavé nálezy, zůstává mimo zorné pole právnické veřejnosti velká řada kvaziprocedurálních, fakticky však meritorních usnesení. Neříkáme snad, že by všechna tato usnesení měla být publikována v oficiální tištěné Sbírce, měla by však být publikována přinejmenším elektronicky na internetové stránce Soudu, a současně, nebudou-li schválena pro publikaci v oficiální Sbírce, nabídnuta k publikaci právnickým časopisům.

Nahlédnutí do publikací zabývajících se ústavním soudnictvím²² prozrazují, že snadný přístup k nepublikované, avšak existující judikatuře významně determinuje vypovídací schopnost takovýchto odborných textů o převládající povaze rozhodovací praxe. Lze jen obtížně zdůvodnit, proč by takový pružný přístup k rozhodnutím měli mít pouze autoři, jež jsou v té či oné podobě spojeni s Ústavním soudem. Domníváme se navíc, že citace takovýchto nikde nepublikovaných rozhodnutí v odborných pojednáních je problematická i z hlediska akademické etiky.

K praxi Ústavního soudu je nutno vznést ještě jednu výtku. Je-li Ústavním soudem rozhodnuta důležitá otázka, v médiích se objeví (pokud vůbec) jen krátký rozbor ústního odůvodnění soudce zpravodaje, jde o diskusi dosti zkreslenou a někdy dokonce vůbec neodpovídající konečnému odůvodnění soudu. Nemůže tomu však být jinak, protože písemné vyhotovení nálezu je finálně dopracováno a publikováno až o řadu dní a často i týdnů později.²³ To brání veřejnému diskursu o zásadních otázkách Ústavním soudem rozhodovaných. Je otázkou, proč se současně s ústním vyhlášením nálezu neobjeví jeho písemné vyhotovení přinejmenším na Internetu, jak je tomu zvykem kupříkladu v Německu, v USA nebo dokonce i v mnoha jazykových verzích u Evropského soudního dvora.²⁴ Dosáhnout by toho bylo možno tím, že by praxe (přinejmenším u plenárních věcí) důsledně oddělila jednání soudu s prezentací stanovisek stran a veřejné vyhlášení rozhodnutí, a to odložením vyhlášení definitivního rozhodnutí.²⁵

III. Dostupnost rozhodnutí jiných soudů

Prvky nežádoucího omezení právní diskuse dokládá fakt, že publikace rozhodnutí vrchních, krajských i okresních soudů stále zůstává omezena jen na nahodilou a relativně malou aktivitu právnických časopisů soukromých internetových portálů. Velká část zajímavých rozhodnutí těchto soudů zůstává nepublikována. Neplédujeme tedy samozřejmě pro tiskovou publikaci všech těchto rozhodnutí, což by bylo pošetilé, ale pro principiální metodu výběru publikace rozhodnutí těchto soudů, kterou postrádáme, a která není možná bez spolupráce relevantních soudů s českými vydavateli právnické literatury.

Nelze přitom pomíjet, že podle dostupných informací přibližně od podzimu 2003 funguje tzv. Centrální evidence soudních rozhodnutí, obsahující rozhodnutí vybraná evidenčními senáty vrchních a krajských soudů, přičemž má jít o rozhodnutí těchto soudů, ale mohou zde být i zajímavá rozhodnutí okresních soudů (na okresních

²¹ Dostupnost rozhodnutí umožňuje reflexi. Přitom právně nedostatek odborné analýzy a reflexe rozhodnutí vidí i místopředseda Ústavního soudu jako jeden z deficitů nepřipravenosti praxe na aplikaci Listiny základních práv a svobod. Srov. Holländer P., Kognitivismus vs. decisionismus v judiciální aplikaci Listiny základních práv a svobod in Dančák, B., Šimíček, V., Deset let Listiny základních práv a svobod v právním řádu ČR a SE, MU v Brně, 2001, str. 96, přetištěno in: Holländer P., Ústavněprávní argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu. Praha 2003, str. 62-72. K publikační praxi Ústavního soudu ČR srov. též Bartoň M., Otázka přístupnosti rozhodnutí ÚS v souvislosti s diskusí o jejich závaznosti in: Závaznost rozhodování Ústavních soudů, ZČU Plzeň, 2004, str. 69-77.

²² Viz např. Filip, J., Holländer, P., Šimíček, V., Zákon o Ústavním soudu, komentář, Praha, C.H. Beck, 2001, Filip, J., Ústavní právo ČR, 1., Brno, Doplněk, 2003 nebo Šimíček, V., Ústavní stížnost, Praha, Linde, 2001 ve srovnání s Blahož, J., Soudní kontrola ústavnosti, Praha, ASPI Publishing, Sládeček V., Ústavní soudnictví, 2. vydání C.H.Beck Praha 2003, nebo Klíma, K., Ústavní právo, Aleš Čeněk, 2004.

²³ Flagrantní ukázkou je kauza restituce zámku Opočno (nálezy III. ÚS 107/04, ke dni dokončení tohoto článku zatím publikován jen na <http://www.judikatura.cz>). Rozhodnutí ze dne 16. 12. 2004 bylo na internetové stránce Ústavního soudu zveřejněno 4. 2. 2005, tedy 22 dní poté, co bylo odůvodnění veřejně (13. 1. 2005) vyhlášeno. Za zcela skandální je pak možno označit skutečnost, že o rozhodnutí v tomto případě informoval s jednodenním předstihem deník Právo.

²⁴ ESD má svou pozici o to těžší, že je vhodné, aby rozhodnutí bylo publikováno týž den pokud možno ve všech jazycích Unie. Představa, že by ESD věc rozhodl a publikoval jí za několik dní (nebo dokonce týdnů) později, je naprosto nemyslitelná.

²⁵ Tím by se částečně zabránilo i tomu, že ústní jednání s prezentací stanovisek stran obvykle nemá na rozhodnutí samotné žádný vliv, protože si soud utvořil na věc již jednoznačný názor. Takové jednání pak postrádá jakýkoliv smysl.

soudech evidenční senáty nefungují, takže tyto soudy samy publikaci neprovádějí).²⁶ Není jasné, co brání zpřístupnění této evidence veřejnosti prostřednictvím Internetu.

IV. Proč je nutná co nejširší publikace judikatury?

Širší publikaci judikatury českých soudů pravděpodobně brání několikero důvodů. Je to např. velmi široce a ne pružně pojatá povinnost anonymizace soudních rozhodnutí,²⁷ která se ovšem stává dosti archaickou, zejména s ohledem na soudobé evropské trendy.²⁸ Pokud jsou osobní údaje následně zahlazovány, vede to ke kognitivnímu znehodnocení textu (který je zbaven zapamatovatelné „visačky“).²⁹ Anonymizace navíc zatěžuje soudy, resp. pomocný personál, zcela zbytečnou prací.³⁰ Soudní řízení je zásadně veřejné, a možnost zveřejnění údajů všech účastníků je s ním spojena. Podle našeho názoru (přes to, že jsme si vědomi, že tato praxe má nejen u nás, ale ve střední Evropě vůbec, dlouhou tradici) pro anonymizaci soudních rozhodnutí, až na výjimečné případy, kdy o to požádá některý zúčastněný subjekt (např. poškozený), neexistují rozumné důvody. Je tak zcela absurdní, když je anonymizováno soudní rozhodnutí, o kterém předtím v detailech informovaly sdělovací prostředky včetně jmen všech účastníků a jejich fotografií.³¹

Argumentace, která prohlašuje výsledek soudního procesu, který je z Ústavy veřejný, za veřejnosti nepřijatelný, je velmi problematická. Z hlediska teorie demokratické moci nutno poznamenat, že je naprosto legitimní a nanejvýš žádoucí, aby odůvodnění aktů, jimiž se vykonává spravedlnost, bylo veřejně přístupné. Zásadně nutno vycházet z toho, že občan, který se spravedlnosti domáhá, musí respektovat, že se mu spravedlnosti, z důvodů souvisejících s principem kontroly³² každé z mocí, může dostat pouze na veřejném fóru. Vážná a svým způsobem slavná chvíle demokracie musí být pro občany přístupná v nejširším slova smyslu.

Soudy, jako instituce otevřené společnosti,³³ musí dbát i o svou důvěryhodnost, což vyžaduje maximální otevřenost a komunikaci s veřejností. Ostatně praxe zavedených demokracií zařazuje justiční *public relations* mezi důležité prvky posilování legitimacy výkonu spravedlnosti. V efektivní a intenzivní práci s veřejností je možno vidět i velmi účinný prostředek pro zlepšení špatného obrazu justice v očích veřejnosti. Publikace rozhodnutí v uživatelsky přívětivé formě hraje při budování příznivého obrazu justice, seznámení se s její prací či pro náležité pochopení její role, roli nezastupitelnou.³⁴

Nelze bohužel pomíjet, že důvodem mnohých překážek publikace může být pravděpodobně i obava některých soudců z větší průhlednosti jejich práce, z veřejné kritiky, z toho, že se objeví kontradikce mezi rozhodováním a právními názory třeba i téhož soudu.

Vedle zmíněných aspektů kontrolních, legitimizačních, resp. aspektů argumentačních, zvyšuje široká publikace i efektivitu chodu soudu. Na příkladu praxe Ústavního soudu lze doložit, že nikoli nevýznamná část ústavních stížností

²⁶ Centrální evidence není osobám mimo resort spravedlnosti (ministerstvo, soudy, státní zastupitelství) přístupná. Taková praxe nemůže např. v trestních věcech zjevně obstát z hlediska principu rovnosti zbraní.

²⁷ Obtížně nalézáná vstřícnost k zpřístupnění soudních rozhodnutí může být viděna i jako indikátor byrokratizace soudnictví. Byrokratická správa má tendenci být správou bez účasti veřejnosti. „Úřední tajemství“ má mocenský aspekt - informovanost podmiňuje schopnost extranea kvalifikovaně se vyjádřit. Za všechny srov. Keller, J., *Sociologie byrokracie a organizace*, Praha, Slon, 1996, str. 31.

²⁸ Evropský soudní dvůr svá rozhodnutí zásadně neanonymizuje. Stejně tak neanonymizuje svá rozhodnutí ani Evropský soud pro lidská práva.

²⁹ Český standard anonymizace, stejně jako necitlivé editace publikovaných rozhodnutí, navíc často ztěžuje jejich srozumitelnost stejně jako použití pro pedagogické účely. Označování rozhodnutí jmény obou stran v angloamerickém stylu by tedy zásadně usnadnilo práci s judikaturou, její vyhledání a její citaci.

³⁰ Tato práce je navíc vykonávána (z pochopitelných důvodů) zcela bezmyšlenkovitě. Srov. např. anonymizaci Komise pro cenné papíry jako k.p.c.p. – viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 1. září 2004 č.j. 25 Cdo 2625/2003-119, dostupné na stránce NS ČR <http://www.nsoud.cz>.

³¹ Blíže k tomu Derka, L., Kühn, Z., *Je anonymizace publikovaných soudních rozhodnutí vsutku nutná?*, *Jurisprudence* č. 1/2005.

³² Veřejné mínění jako komplement nezávislosti justice zmiňuje např. J. Drgonec in *Nezávislost soudní moci a možnosti jej kontroly* in Hloušek, V., Šimíček, V., *Dělba soudní moci v ČR*, Brno MPÚ, 2004, str. 50; o důležitosti občanské kontroly soudní moci bránící její oligarchizaci hovoří Z. Fleck, in *Judicial Independence and Its Environment in Hungary*, in Příbáň, J., Roberts, P., Young, J., *Systems of Justice in Transition*, Aldershot, Ashgate, 2003, str. 138.

³³ K tomuto pojmu srov. Popper, K. *Otevřená společnost a její nepřítel I. a II.*, Oikoymenh, Praha 1994.

³⁴ Srov. např. Zülch, Ch., PAA: Závěrečná zpráva, *Strengthening the Operations of the Czech Supreme Court in the Assimilation and Application of the EC Acquis*: Twinning-Project CZ 2000/IB/JH/05, str. 13-16, „Uveřejňování rozhodnutí a práce s veřejností“, nebo Saunders, Ch., *Courts of Final Jurisdiction: The Mason Court in Australia*, The Federation Press, 1996, str. 31-32, str. 111, str. 268.

obsahuje argumentaci jež nemůže na první pohled obstát – lze totiž posloužit stovkami odmítavých³⁵ rozhodnutí v obdobných věcech (zejména co do výkladu důvodů zjevné neopodstatněnosti). Zveřejnění všech usnesení v elektronické podobě na Internetu by tedy vedle jisté odrazovací funkce, umožnilo přesvědčivou typizaci celých skupin zjevně neopodstatněných, resp. nepřipustných ústavních stížností, což by uvolnilo rozhodovací kapacitu pro posuzování obtížných případů³⁶ s ústavní dimenzí – tedy plnění jednoho z nejdůležitějších úkolů Ústavního soudu.³⁷

Klasická „knižní“ podoba publikace judikatury je důležitá a bude mít vždy své místo. Má však také své limity. A v éře, kdy dramaticky roste počet informací uložených v elektronické podobě, nelze pomíjet ani fenomén elektronického publikování.³⁸ Papírové sbírky svůj význam jistě neztratí: pokud existují, je nutno zásadně citovat rozhodnutí podle „papírového“ zdroje. Rozhodnutí publikovanému v papírové sbírce je nutno zásadně přikládat větší význam než rozhodnutí takto nepublikovanému; jde však jen o rozdíl ve stupni argumentačního významu, nikoliv o bezpodmínečnou relevanci prvního a naprostou irelevanci druhého. Je tedy třeba umožnit, tak jak je tomu u zahraničních soudů, simultánní dostupnost judikatury v elektronické podobě,³⁹ která bude natolik věrná, že při použití umožní stejně strukturovanou citaci jako sbírka tištěná, a to buď např. číslováním marginálních rubrik,⁴⁰ nebo dokonce sofistikovaným proložením stránkování do elektronické podoby.⁴¹ Ostatně sazba Sbírký nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR je plně elektronická - zaznamenání hodné potíže by tedy nemělo činit zpřístupnění její elektronické podoby, jež by byla zdarma přístupná na internetu. Ani zde se však požadavky na dostupnost soudních rozhodnutí nesmí zastavit. Internet totiž nabízí jedinečnou příležitost zpřístupnění doslova každodenní soudní rozhodovací praxe.

Nutno zmínit také obavu z informačního zahlcení, která je však lichá v případě elektronických databází, kdy ze zahlcení není třeba mít obavy. Internetové vyhledávače dokazují, že jde jen o otázku nabídnutí vhodného kritéria třídění.⁴² Nadto podle nás aplikovatelnost judikatury v právním diskursu předpokládá různé stupně působení její normativní síly a argumentační významnosti – judikatura publikovaná jen na Internetu by v zásadě měla mít menší argumentační význam než judikatura publikovaná také ve sbírce tištěné. Přidanou hodnotou sbírkového rozhodnutí je právě to, že bylo vybráno zkušeným analytikem zvnějšku sledujícím soudní produkci, jako rozhodnutí jež je – mezi jinými – hodné pozornosti.

V. Citace rozhodnutí

Během čtyř dekad reálného socialismu ve střední Evropě zásadním způsobem poklesla právníkova kultura citace včetně citace soudních rozhodnutí. V českém prostředí je kultura citací soudních rozhodnutí na embryonální úrovni: lze říci, že citace judikatury toliko spisovou značkou⁴³ nemá pravděpodobně ve vyspělých zemích obdoby,

³⁵ Jedná se jak o interpretaci důvodů zjevné neopodstatněnosti, nepřipustnosti, předčasnosti či opožděnosti nebo důvodů nepříslušnosti ÚS k rozhodnutí. Z praxe asistenta soudce lze konstatovat, že úroveň znalostí advokátů o povaze rozhodovací praxe je nízká, což však padá zčásti i na vrub nepřiliš průhledné praxe Ústavního soudu co se týče publikace usnesení.

³⁶ Obdobně argumentuje ve vztahu k rozhodnutím Nejvyššího soudu i usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 5. 2004, sp. zn. I. ÚS 176/04 (Sb. n. u., sv. 33, str. 515 nebo <http://www.judikatura.cz>).

³⁷ Předpokladem by ovšem bylo vytvoření analytického oddělení, které by poskytovalo jednotlivým soudcům servis při dohledávání judikatury, a současně by judikaturu třídilo. To platí nejen pro Ústavní soud, ale i pro další dva vrcholné soudy. Jen tak lze vytvořit skutečně konzistentní praxi, a jen tak lze vysvětlit velkou konzistenci rozhodování francouzských soudů, přestože ty v odůvodnění rozhodnutí judikaturu dokonce ani necitují. Srov. k tomu např. Baade H.W., *Stare Decisis in Civil Law Systems*, In: Nafziger J.A.R., Symeonides S.C. (eds.), *Law and Justice in a Multistate World*, New York 2002, str. 533-554.

³⁸ Tady můžete pro zajímavost uvést, že belgická Státní rada jinak než elektronicky svoje rozhodnutí ani nepublikuje, a to přímo na základě královského nařízení (Arrêté royal du 7 julliet 1997 relatif à la publication des arrêts du Conseil d'Etat). Dostupno na <http://www.raadvst-consetat.be>.

³⁹ Srov. německý <http://lexetius.com/>.

⁴⁰ Srov. např. způsob elektronické publikace rozhodnutí Spolkového ústavního soudu, kde rozhodnutí je pro snadnější citaci doprovázeno též marginálními rubrikami. Viz <http://www.bverfg.de/cgi-bin/link.pl?entscheidungen>.

⁴¹ Viz způsob publikování rozhodnutí Spolkového ústavního soudu na <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/index.html>.

⁴² Podstatnou (avšak snadno odstranitelnou) vadou na kráse vyhledávače Nejvyššího soudu, jinak bezkonkurenčně nejotevřenější databáze soudních rozhodnutí u nás, je nabídka možnosti zadat pouze jediný řetězec znaků. Kombinace za použití logických operátorů možná není.

⁴³ Spisová značka je důležitým, ale čistě vnitřním evidenčním nástrojem soudu. Citace pouhou sp. zn. je projevem obecnějšího jevu, kdy je judikatura tříděna a anotována podle kritérií, jež jsou spojeny s podáním, nikoli s rozhodnutím. Na judikátu je ale právě důležitý způsob, jímž soud naložil s podáním. Pohled do zahraničí ukazuje, že judikatura musí být vyhledatelná jak podle vstupních, tak výstupních charakteristik (např. aplikované normy, typ rozhodnutí, procesní postup apod.)

neboť činí příslušné rozhodnutí nedohledatelným nebo dohledatelným jen velmi obtížně. Stejně tak takováto citace činí nepřezkoumatelným, podle jakého zdroje je dané rozhodnutí citováno, stejně jako nelze posoudit, zda citované rozhodnutí bylo či nebylo někde publikováno.

Tristní citační kulturu judikatury v Česku nelze pochopitelně srovnávat s angloamerickými zeměmi, kde je vysoká kultura citace zdrojů rozhodnutí tradicí.⁴⁴ I srovnání s okolními zeměmi, zejména Německem,⁴⁵ Rakouskem⁴⁶ nebo Polskem⁴⁷, však pro nás vyznívá dosti špatně. Ostatně ani Ústavní soud ČR donedávna necitoval náležitě, tedy vedle spisové značky alespoň číslem svazku a úvodní strany, své vlastní nálezy.

Skutečnost, že narozdíl od všech právě uvedených zemí a u nich podaných příkladů v Česku neexistuje žádná ustálená forma citace judikatury Ústavního soudu nebo Nejvyššího soudu, je jiným dokladem nekultivovanosti českého právního diskursu.⁴⁸ Neexistence jednotné citační praxe dokazuje nevypěstlost právní kultury, která přinejmenším implicitně s potřebou sjednocení citace nepočítá, neboť samotní právníci preferují vágní odkazy (např. o ničem nevypovídající fráze typu „podle ustálené judikatury“⁴⁹) před adresnou a jasnou citací. Rozšíření evropského právního diskursu do střední Evropy tak připraví českým právníkům nejednu horkou chvíli, protože přesná citace judikatury je v evropském prostředí *conditio sine qua non* racionálního právního diskursu.⁵⁰

VI. Judikatura ESD

Nejaktuálnější teoretický i praktický problém současnosti představuje judikatura obou komunitárních soudů, tedy ESD a Soudu první instance. Rozpaky vzbuzuje již způsob citace judikatury ESD. Například Michal Bobek po právu kritizuje českou praxi citace tzv. Sbírky Soudního dvora (SbSD) jako citace sbírky neexistující. Pokud totiž kdokoliv chce relevantně citovat rozhodnutí ESD, může tak činit podle některé ze stávajících verzí sbírky rozhodnutí, např. sbírky anglické (*European Court Reports*), francouzské (*Recueil de jurisprudence*), německé (*Sammlung der Rechtsprechung*) či jiné, event. podle nově se objevujících českých edic překladů nejzásadnějších rozhodnutí. Citace „SbSD“ proto může být matoucí, protože žádná taková Sbírka zatím neexistuje, a navíc, jak Bobek uvádí, až do roku 1979 dokonce navzájem ne vždy odpovídá číslování stran v jednotlivých národních sbírkách.⁵¹ Přesná citace pak není dohledatelná.⁵²

⁴⁴ Např. z citace rozhodnutí „*Roe v. Wade*, 410 U.S. 113 (1973)“, vyčteme, že jde o rozhodnutí z roku 1973 publikované ve 410. svazku rozhodnutí Nejvyššího soudu USA, které začíná na straně 113. Z citace rozhodnutí „*Simmerman v. Corino*, 27 F.3d 58, 64 (3d Cir. 1994)“ vyčteme, že jde o rozhodnutí federálního odvolacího soudu tzv. třetího federálního soudního okrsku (*circuit*) z roku 1994, publikované v třetí řadě rozhodnutí federálních soudů (vyjma Nejvyššího soudu), ve svazku 27 této třetí řady, na str. 58, přičemž konkrétní citát pochází ze str. 64. V obou případech prvně jmenovaná osoba určuje žalobce (resp. odvolatele), druhá žalovaného (resp. toho, kdo se neodvolal, neuvedl tedy v pohyb odvolací řízení).

⁴⁵ Např. z extrémně krátké citace „BGHZ 82, 296 (298)“ vyčteme, že jde o rozhodnutí Spolkového soudního dvora v civilních věcech uveřejněné ve sbírce civilních rozhodnutí tohoto soudu (*Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Zivilsachen*) ve svazku č. 82, které počíná na straně 296, přičemž citace je ze strany 298. Spisová značka není vůbec citována. Citace rozhodnutí pouze spisovou značkou je v Německu nepředstavitelná.

⁴⁶ Např. z citace „VfSlg. 11.738/1988“ poznáme, že jde o rozhodnutí Spolkového ústavního dvora (*Verfassungsgerichtshof - VfGH*) z roku 1988 uveřejněného ve sbírce jeho rozhodnutí (*Sammlung der Erkenntnisse des VfGH*) pod celkovým pořadovým číslem 11.738 publikovaných rozhodnutí tohoto soudu. Všimněme si, že Rakousko stále následuje tradici citace započaté již v 19. století (viz Československo do roku 1948).

⁴⁷ Např. z citace „K.26/98, OTK ZU 2000, nr. 2, poz. 57“ vyčteme, že jde o rozhodnutí polského Ústavního tribunálu publikované ve Sbírce jeho rozhodnutí (*Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego, Zbiór Urzędowy*) v sešitě 2, jako rozhodnutí č. 57.

⁴⁸ Pouhým nahlédnutím do jakéhokoliv svazku Sbírky nálezů a usnesení ÚS ČR dokazuje, že žádná jednotná citační praxe neexistuje. Současný způsob citace typu „nálež III. ÚS 84/94, Ústavní soud: Sbírka nálezů a usnesení, C.H. Beck, Praha 1994, sv. 3, str. 257 násl.“ vzbuzuje pochyby. Je příznačné, že v zemích jako je Německo či USA existují rozsáhlé návody pro zkracování citovaných pramenů. Čas je pro právníky důležitý, a není větší plýtvání času než citovat nálezy ÚS způsobem shora uvedeným nebo Listinu jako „Listinu základních práv a svobod, vyhlášenou usnesením předsednictva ČNR jako č. 2/1993 Sb.“

⁴⁹ Takovouto frázi lze užít jen zcela výjimečně, u notorií typu „Ústavní soud není podle své ustálené judikatury součástí obecného soudnictví ani není obecným soudům nadřízen.“

⁵⁰ Bapuly, B., *The Application of EC law in Austria*, IWE Working Papers Series No. 39, June 2003, <http://www.iwe.oeaw.ac.at/>, str. 15 (navštíveno 23. 5. 2004).

⁵¹ Srov. k tomu Bobek, M., *Porušení povinnosti zahájit řízení o předběžné otázce podle článku 234 (3) SES*, C.H.Beck, Praha 2004 (zejména autorovu předmluvu), případně pro způsob citace Bobek, M., *Jak (ne)citovat judikaturu Soudního dvora Evropských společenství*, *Soudní rozhledy* č. 3/2005.

⁵² Podívejme se např. na slavnou kauzu *Costa v. ENEL*. Tu lze citovat buď jako 6/64, *Costa v. ENEL* [1964] ECR 585, znamená to ale, že pracuji s anglickou sbírkou. Ve francouzské edici soudních rozhodnutí tato kauza začíná na str. 1141, v holandské na str. 1203,

Závažný problém představuje evropské právo nepřeložené do českého jazyka. Zde je podle nás nutno rozlišit dvojí situaci. Tam, kde neexistuje česká verze právního předpisu komunitárního práva, souhlasíme zásadně s těmi autory, kteří argumentují neaplikovatelností, resp. dokonce nulitou takového práva pro vnitrostátní vztahy v členském státě EU.⁵³

Domníváme se nicméně, že v případě judikatury je situace poněkud jiná.⁵⁴ O platnosti právního předpisu platí dichotomie typu závazný/nezávazný, platný/neplatný, přičemž *tertium non datur*. Bez jeho řádného přeložení a publikování proto nelze předpis aplikovat. Tento model bez dalšího na judikaturu vztahovat nelze.⁵⁵ Její síla je totiž stupňovitá. Její aplikovatelnost není spojena s nějakou formální publikací, jako je tomu v případě legislativy. Judikatura je obecně v Česku argumentačně použitelná i tehdy, je-li publikována neformálně např. v právnickém časopise, byť nebyla publikována v „oficiální“ soudní sbírce atp.⁵⁶

Co se týče závazné judikatury ESD,⁵⁷ byť nebyla oficiálně přeložena do češtiny, může se s ní i osoba neznalá cizích jazyků seznámit např. v neoficiálních překladech, v učebnicích, příručkách evropského práva atp., event. osoba takových jazyků znalá může tato rozhodnutí citovat podle příslušných cizojazyčných zdrojů. Není-li tedy do češtiny přeložena judikatura, je přesto v zásadě možné jí používat, samozřejmě pokud byla vůbec publikována, byť v cizím jazyce.

Judikatura snižuje entropii, tedy z mnoha možností možného výkladu práva vybírá některé, a ostatní zavrhuje. Pokud bychom dovedli neaplikovatelnost nepřeložené judikatury, byl by ten, v jehož národním jazyce nebyla judikatura publikována, „sankcionován“ oproti ostatním občanům EU dvakrát - nejen nepublikováním, ale také tím, že ve srovnání s občanem, v jehož jazyce judikatura publikována byla, by pro něj text normy A nemusel znamenat jenom A₁, jak říká judikatura ESD, ale i A₂ - A₈, což jsou další možné významy textu, který je nositelem normy A.

Tento výklad je snadněji obhajitelný co se týče vertikálních vztahů zakládajících subjektivní práva osob vůči státu. Avšak i v horizontálních vztazích a zásadně⁵⁸ též v jiných typech vertikálních vztahů, v nichž má osoba soukromého práva vůči státu nějakou povinnost, se nám jeví naše teze přijatelnější než výklady jiné. Stále vidíme jako spravedlivější, aby v případném sporu uspěl ten účastník právního vztahu, jehož důvěra v to, že norma A znamená A₁, vycházela ze spoléhání se na judikaturu ESD (ať už se o ní dozvěděl jakkoli), byť nepřeloženou. Tím se, na rozdíl od přístupu opačného, zvyšuje právní jistota a předvídatelnost.

Připouštíme, že naše úvahy nejsou zcela uspokojivé, je to ovšem podle nás nejméně špatné řešení z řešení špatných. Pokud budou naše úvahy odmítnuty, musel by domácí soud – s ohledem na „neexistenci“ judikatury – podat předběžnou otázku k ESD, který by rozhodl v souladu se svou judikaturou, tedy že správný význam normy A je A₁. Kruh by se tak uzavřel, a i tímto formalistickým řešením, jehož jediným účelem by bylo získat překlad –

v německé na str. 1253, v italské na str. 1129. Existují pak ještě oficiální zvláštní edice v dánském jazyce (judikatura 1954-1964), kde tato začíná na str. 531, v řecké edici 1954-1964 na str. 1191, v portugalské z let 1962-1964 na str. 549, ve španělské z let 1964-1966 na str. 99, ve švédské edici I na str. 211, ve finské edici I na str. 211.

⁵³ Tak soudí např. Mlsna, P., K nepublikování předpisů práva ES/EU v českém jazyce v Úředním věstníku EU, Právní zpravodaj 9/2004, příp. na Slovensku Procházka, R., K publicite prameňov komunitárneho práva, Justičná revue, sv. 56, č. 8-9/2004, str. 856 násl. Pro větší rozbor tohoto problému tu však není místo. Dovedeme si představit právo subjektu, který nemohl uplatnit své právo z nepřeloženého evropského předpisu, žalovat o náhradu škody český stát, příp. ES za pozdní zajištění překladu předpisu, event. aplikovatelnost normy ve vertikálních vztazích (jedinec-stát). Proto se přikláníme spíše k neaplikovatelnosti nepřeloženého evropského práva než k jeho úplné nulitě.

⁵⁴ V současnosti je přeloženo, resp. překládá se, několik stovek nejzásadnějších rozhodnutí ESD, přičemž ostatní zůstanou trvale nepřeloženy. Jakkoliv mnohá rozhodnutí mají dnes již spíše historický význam (pokud vůbec), je jasné, že zůstanou trvale nepřeložena mnohá rozhodnutí, která mohou být aplikována i v českém právu.

⁵⁵ I proto otázky, které byly často kladeny při diskusi o závaznosti nálezů ústavního soudu, např. od kdy je nález „obecně závazný“, nejsou zcela korektní. Závaznost judikatury nemá určité časové okamžiky typu platnosti či účinnosti a možno tedy říci, že i v systému precedentního práva takové otázky nejsou kladeny – právní normy dotvořené či vytvořené soudy jsou prostě závazné v době, kdy se s nimi adresáti normy mohli rozumně seznámit v tištěné podobě.

⁵⁶ Vyjma systému závazného precedentu, kde je publikace v tištěné sbírce předpokladem jeho závaznosti (např. rozhodnutí Nejvyššího soudu USA v některé ze tří tištěných sbírek).

⁵⁷ K otázce závaznosti rozhodnutí ESD pro soudy domácí srov. Bobek M., Komárek J., Koho vážou rozhodnutí ESD o předběžných otázkách? 1. část Právní rozhledy č. 19/2004, 2. část Právní rozhledy č. 20/2004, anebo Bobek, M., Komárek, J., Passer, J., Gillis, M.: Předběžná otázka v komunitárním právu, Linde, Praha 2005, str. 340 an.

⁵⁸ Zde si necháváme prostor na výjimku chránící dobrou víru určité osoby co do neexistence povinnosti určitého druhu vůči státu, byla-li by tato povinnost dána jen velmi vágní normou předpisu kreativně rozvinutého výkladem ESD.

třeba i několik desetiletí známého a ve všech učebnicích traktovaného judikátu - bychom dospěli k původnímu výsledku. Podobné formalistické řešení by však znamenalo pouze ztrátu času pro všechny zúčastněné strany.

VII. Odkazy na nedostupné zdroje

Průvodním jevem špatného nakládání s judikaturou je citační praxe některých soudů (včetně soudu ústavního), které ve svých rozhodnutích odkazují na vlastní judikáty, které si ovšem účastník neměl žádnou rozumnou možnost opatřit. Na to kriticky upozornil i štrasburský ESLP.⁵⁹ Adresáti takových rozhodnutí se tak v jistém smyslu vrací do středověkých dob, kdy odůvodnění rozhodnutí bylo pouze tajnou zprávou, v níž soudci-úředníci svému králi odůvodňovali, proč rozhodli tak jak rozhodli.⁶⁰

Je zarážející, že ani v praxi Ústavního soudu není výjimečné, že stěžovatel je ve své věci odkázán na nepublikovaná usnesení, která věc sice nějakým způsobem řeší, která si však ani advokát-specialista na Ústavní soud nemohl žádným rozumným způsobem opatřit.⁶¹ Tvrdíme, že v takovémto případě se Ústavní soud chová jako král Rex ve Fullerově případě zmíněném v úvodu této stati. Dokud není určité soudní rozhodnutí publikováno,⁶² nemůže hrát žádnou autoritativní ani argumentační funkci v soudcovském odůvodnění. Soud, který svá relevantní rozhodnutí nepublikuje, nemůže tato rozhodnutí ani ve své argumentaci jakkoliv účinně použít. Jinými slovy naše teze klade na soudce povinnost vždy znovu rozvést do všech detailů příslušnou právní argumentaci, kterou odpovídá na argumenty účastníka řízení, přičemž existující nepublikovaná judikatura působí toliko v rámci požadavků interní institucionální konzistence soudcovského rozhodování, nikoliv navenek vůči třetím osobám.⁶³ Naopak soudce, který se opírá o judikaturu publikovanou, může využít její normativní síly, a bez zbytečných detailů odkázat na již existující judikaturu.⁶⁴

VIII. Vnější pohled na domácí praxi oficiálních stanovisek a úředních sbírek rozhodnutí

Jak jsme již uvedli, české kvazioficiální sbírky soudních rozhodnutí jsou založeny na specifické představě, že v rámci připomínkového řízení budou eliminována rozhodnutí „nesprávná“. Stojí za zmínku, že k ediční praxi při vydávání vybraných judikátů se kriticky vyjádřil tzv. předvstupní poradce a dlouholetý soudce Dr. Christoph Zülch ve své Závěrečné zprávě, kterou podal v rámci projektu PHARE.⁶⁵ Z hlediska principu zákonného soudce se zpráva kriticky vyjadřuje k možnosti ovlivnit formulaci právních vět, a to jak ze strany soudců, kteří se na rozhodnutí nepodíleli, tak místy stojícími mimo justici, jako jsou ministerstva a právnické fakulty. Pochybnosti

⁵⁹ Stěžovatelé v případech *Zvolští, resp. Běleš a ostatní proti ČR* s úspěchem namítali, že přísnost ÚS při posuzování přípustnosti ústavních stížností není doprovázena možností stěžovatelů se s touto praxí seznámit (rozhodnutí ze dne 12. 11. 2002 v případě ze dne 12. 11. 2002 *Zvolský a Zvolská proti ČR*, 46129/99, § 53 in fine, nebo rozhodnutí z téhož dne ve věci *Běleš a ostatní proti ČR*, 47273/99, § 65): „Soud má dále za to, že jednotlivec se jen s obtížemi může obeznámit s tímto postupem současného podávání prostředků nápravy vzhledem k tomu, že rozhodnutí soudce zpravodaje Ústavního soudu o odmítnutí ústavních stížností se zveřejňují pouze ...velmi zřídka.“

⁶⁰ Nebo to dokonce nevysvětlovali ani svému králi, jak říkal středověký francouzský soudce, citovaný v mottu tohoto článku.

⁶¹ Např. v jedné ústavní stížnosti stěžovatelka komplexně polemizovala s jedním publikovaným usnesením Ústavního soudu o tom, že proti rozhodnutí vyšetřovatele o odložení věci nelze podat ústavní stížnost, a poukazovala na to, že tam uvedený názor byl dalším vývojem českého právního řádu překonán. Usnesení IV. ÚS 537/02 (nepublikováno) nicméně k námitkám stěžovatelky uvedlo: „Ústavní soud, na rozdíl od stěžovatelky, nepovažuje závěry uvedené např. právě v usnesení sp. zn. I. ÚS 84/99, za překonané, či ojedinělé (viz. např. usnesení ze dne 6. srpna 2002, sp. zn. IV. ÚS 186/02 či sp. zn. I. ÚS 580/2000 ze dne 13. července 2001 a další).“ Usnesení tak na stěžovatelku klade nároky znát a argumentačně se vypořádat též s judikaturou, kterou stěžovatelka znát nemohla.

⁶² Postačí třeba i jen internetová publikace, která ovšem umožní právníkovi najít relevantní rozhodnutí plnotextovým vyhledávačem. Měli by snad Ústavní soud publikovat svá rozhodnutí na Internetu jen jako neuspořádanou sumu dat, v nichž nebude možno vyhledávat fulltextově, neměla by samozřejmě taková publikace žádnou hodnotu.

⁶³ Protože ve věci zmíněné v poznámce č. 61 nepublikovaná judikatura, o níž stěžovatelka nemohla vědět, nedodala ústavní stížnosti kritizovanému názoru jakoukoliv dodatečnou normativní sílu, nemohla být tato judikatura ani argumentačně využita způsobem, jakým to učinil Ústavní soud, a Ústavní soud byl naopak povinen vypořádat se s argumenty stěžovatelky argumentující změnou relevantních skutečností oproti dříve vyslovenému rozhodnutí Ústavního soudu.

⁶⁴ V tomto smyslu např. nutno chápat i nálezy Ústavního soudu ČR ve věci možnosti neodůvodňovat rozhodnutí NS ČR odmítající tzv. nenároková dovolání, když Ústavní soud mj. judikoval, že „*uvedení stručných důvodů, o které Nejvyšší soud své odmítavé rozhodnutí opřel (např. citací judikátů tohoto soudu, které věc řeší, a pro jejichž změnu či odchýlení se od nich neshledal soud důvod), nemohou Nejvyšší soud zatížit významným způsobem, a tedy ani významně ovlivnit celkovou délku soudního řízení ...*“ (viz nálezy Pl. ÚS 1/03 publikovaný pod č. 153/2004 Sb., také Sb.n.u., sv.32, str.131).

⁶⁵ Zülch, Ch., PAA: Závěrečná zpráva, Strengthening the Operations of the Czech Supreme Court in the Assimilation and Application of the EC Acquis: Twinning-Project CZ 2000/IB/JH/05, str. 14-15 českého překladu.

byly vzneseny i ohledně efektivnosti celého tzv. „připomínkovacího procesu“, který vyžaduje osobní a časové náklady soudců, přičemž je otázkou, zda jsou tyto náklady „*ospravedlněny zvláštním užitkem*“.

U průkopnických a novátorských rozhodnutí se část odpovědnosti přesouvá na jiná, nepřislušná místa a umožňuje taktické úvahy typu: „*pokud bude kritika příliš velká, stále můžeme stáhnout právní věty a rozhodnutí neuveřejnit*“. Tento stav je nedobrá. Podle tohoto zkušeného soudce rozhodující soudci musí nést plnou a vlastní odpovědnost nejen za svá rozhodnutí, ale i za formulaci právních vět a za jejich uveřejnění. Zülch k tomu uzavírá, že český systém přesouvá „část odpovědnosti“, a to zejména u rozhodnutí „průkopnických a novátorských“:

„*na jiná místa, která ale k tomu nejsou příslušná („pokud je kritika příliš velká, stále můžeme stáhnout právní věty a rozhodnutí neuveřejnit“). Soudci, kteří rozhodují, musí ovšem nést plnou a vlastní odpovědnost nejen za svá rozhodnutí, ale i za své právní věty a uveřejnění. To je odvrácená strana soudcovské nezávislosti.*“⁶⁶

Přímočarost výše uvedených formulací vyniká ve srovnání s celkově velmi diplomaticky zdvořilým tónem zprávy.

Řečeno jasně: nic nám není vzdálenějšího než snižování významu judikatury v právním diskursu, avšak pokud má judikatura dát vzniknout abstraktnímu pravidlu, může se tak stát pouze postupným vývojem a na základě rozhodnutí konkrétních sporů. Nelze popírat vysokou odbornou autoritu rozhodnutí Nejvyššího či Nejvyššího správního soudu a z ní vyplývající sílu v právním diskursu. Tuto sílu však není třeba dále posilovat možností selekce a úpravy rozhodnutí a už vůbec ne propůjčováním rysu oficiality. Stručně řečeno třibení „správných“ a „nesprávných“ právních názorů by měl plnit otevřený kritický právní diskurs na stránkách právnických časopisů (či jiných odborných fór), nikoliv neveřejné a nepublikované připomínky jednotlivých soudců, akademiků z právnických fakult či právníků z jiných „připomínkových“ institucí. Lze se nadto oprávněně domnívat, že v důsledku tohoto přístupu není publikována řada zajímavých (třebas kontroverzních) rozhodnutí, která by přitom mohla s ohledem na svou novátorskou povahu prohloubit český právní diskurs.⁶⁷ Nemůže uspět ani argument, že takovouto selekční činností sjednocuje příslušný soud svou judikaturu: sjednocovat nesjednocenou judikaturu nelze ex post (a v podstatě virtuálně) zamlčováním některých rozhodnutí, ale jen formálně dle zákona rozhodnutími velkých senátů, event. v případě Ústavního soudu rozhodnutím plenárním. Navíc pro publikaci odchylných rozhodnutí platí stejné důvody, jako pro publikaci, resp. samotnou existenci odchylných a konkurenčních názorů. Právní diskurs je tím obohacen o plodný prvek *polēmos*, chápaný jako otevřený spor o společnou věc.⁶⁸ Otevřené a institucionalizované soupeření názorů na podobu spravedlnosti má v justičním systému otevřené společnosti nezastupitelné místo.⁶⁹

IX. Závěr

Statický pohled na právo jako sumu norem vyjádřenou v textech zákonů je v soudobém kontinentálním právním diskursu již dávno překonán. Na právo je dnes nahlíženo dynamicky. Právní systém je něčím, co je systémově předvídanými technikami soustavně vytvářeno z aktuálně existující masy práva (tvořeného zákony, soudcovským právem, tradičními i měnícími se složkami relativně autonomního právního uvažování a difúzním komplexem vztahů právního systému k systémům extralegálním) kontinuálně fungující praxí aplikačních orgánů i

⁶⁶ Ibidem, str. 15.

⁶⁷ Obdobně např. soudce brněnského Krajského soudu B. Filemon v jeho komentáři k rozhodnutí Krajského obchodního soudu v Brně, *Jurisprudence, vynutitelnost práva a právní praxe* č. 4-5/2000, str. 34 násl.

⁶⁸ Na tomto místě nelze nezpomenout nedávno zesnulého prof. Vladimíra Čermáka, který razil chápání justice jako polemického prvku demokratické společnosti založené na dělbě moci (srov. např. nálezy Ústavního soudu ze dne 15. 9. 1999 sp. zn. Pl. ÚS 13/99 in Sb. n. u. ÚS, sv. 15, str. 191 nebo č. 349/2002 Sb. zákonů, „*Jakkoli také ve sféře justice neutiluje ani demokratický stát o maximalistické programy, je na druhé straně povinen vytvářet institucionální předpoklady pro reálnou nezávislost soudů, pro stabilizaci jejich pozice jako, ve vztahu k legislativě a exekutivě, významného státotvorného, současně však i ‚polemického‘ prvku.*“ Nebo nálezy ze dne 18. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 7/02 in Sb. n. u. ÚS, sv. 26, str. 273 nebo č. 349/2002 Sb. zákonů: „*v samotném základu našeho ústavního systému je zakotven princip dělby státní moci, princip, vycházející z myšlenky, že v přirozenosti člověka je zakotvena tendence ke koncentraci moci a jejímu zneužití, který se stal garancí proti libovůli a zneužití státní moci a v podstatě i zárukou svobody a ochrany jednotlivce v samotných základech uvedeného principu je obsaženo v empirických poznatcích zakotvené přesvědčení, že lidskému myšlení a společenským dějům nebylo možno nikdy přisuzovat jen racionální charakter, V sociální situaci, vyznačující se vnitřní i vnější nedostatkostí jednotlivce i celé společnosti, mohou být základní lidské potřeby uspokojovány a současně i udržovány alespoň směr k cíli, jaký představuje demokracie, pouze cestou konfliktního vyrovnavání jednotlivých zájmů.*“.)

⁶⁹ Fiala, P., Mikš, F.,: *Rozhovory s Vladimírem Čermákem*, Brno, CDK, 2000, str. 90 a 113.

adresátů právních norem.⁷⁰ Protože dnes již neredukujeme právo jen na texty zákonů, je třeba věnovat publikaci a citaci judikatury mnohem větší pozornost, než tomu tak donedávna bylo. Nelze nadále trpět situací, že judikatura se někdy podobá císařovým novým šatům: všichni o ní mluví, ale nikdo jí vlastně neviděl.

⁷⁰ Ostatně již Hans Kelsen ve své koncepci individuální normy celý problém vystihl s tím, že „proces, v němž generální hypotetická norma je uvedena v platnost, není aktem jejího stanovení ukončen.“ Ba právě naopak, právní norma musí být v jedinečném životním případě individualizována: „Platnost generální normy, tj. specifická existence této normy, není statický stav, nýbrž dynamický proces.“ (Kelsen, H., Všeobecná teorie norem, Masarykova univerzita, Brno 2000, str. 63).